

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ

-----***-----

**TANG MA CỦA NGƯỜI MƯỜNG Ở XÃ ĐỒNG SƠN,
HUYỆN TÂN SƠN, TỈNH PHÚ THỌ:
TRUYỀN THỐNG VÀ BIẾN ĐỔI**

Giảng viên hướng dẫn : GS. HOÀNG NAM

Sinh viên thực hiện : HÀ THỊ THU PHƯƠNG

HÀ NỘI - 2014

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành bài khóa luận, ngoài sự cố gắng, nỗ lực của bản thân, em đã nhận được sự quan tâm, giúp đỡ của các thầy cô giáo trong khoa Văn hóa dân tộc thiểu số. Đặc biệt, em xin bày tỏ lòng biết ơn đến GS. Hoàng Nam – người đã trực tiếp hướng dẫn em trong quá trình thực hiện khóa luận.

Em cũng xin gửi lời cảm ơn đến Ban văn hóa xã Đồng Sơn và các cụ, bà con cô bác xã Đồng Sơn đã nhiệt tình cung cấp những tư liệu quý báu cho em trong quá trình khảo sát, điền dã.

Do thời gian cũng như kinh nghiệm nghiên cứu còn hạn chế nên bài khóa luận sẽ không tránh khỏi những thiếu sót. Vì vậy, em rất mong nhận được những ý kiến đóng góp của các thầy cô giáo và các bạn để bài khóa luận được đầy đủ và hoàn thiện hơn.

Em xin chân thành cảm ơn!

Hà Nội, tháng 05 năm 2014

Sinh viên

Hà Thị Thu Phương

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	5
1. Lý do chọn đề tài.....	5
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề	6
3. Mục đích chọn đề tài	7
4. Đối tượng, phạm vi và địa bàn nghiên cứu	8
5. Phương pháp nghiên cứu.....	8
6. Đóng góp của đề tài.....	8
7. Bố cục của đề tài	9
Chương 1. ĐẶC ĐIỂM ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN VÀ NGƯỜI MƯỜNG Ở XÃ ĐỒNG SƠN, HUYỆN TÂN SƠN, TỈNH PHÚ THỌ.....	10
1.1. Đặc điểm địa lý tự nhiên.....	10
1.1.1. Vị trí địa lý, địa hình.	10
1.1.2. Tài nguyên thiên nhiên.....	10
1.1.2.1. Thổ nhưỡng	10
1.1.2.2. Khí hậu	10
1.1.2.3. Thủy văn.....	11
1.2. Người Mường ở xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú thọ.....	11
1.2.1. Nguồn gốc dân số và phân bố dân cư	11
1.2.2. Hoạt động kinh tế	12
1.2.3. Đặc điểm về văn hóa	12
1.2.3.1. Văn hóa vật chất	12
1.2.3.2. Văn hóa tinh thần	16
1.2.3.3. Văn hóa xã hội	23
Tiểu Kết Chương 1.....	25

Chương 2. TANG MA VÀ CHAY TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI MUỜNG Ở XÃ ĐỒNG SƠN, HUYỆN TÂN SƠN, TỈNH PHÚ THỌ	26
2.1. Tang ma truyền thống của người Mường ở xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ (đưa xác đi chôn).....	26
2.1.1. Khái quát về tang ma của người Mường ở Đồng Sơn	26
2.1.1.1. Quan niệm về cái chết và thế giới người chết.....	26
2.1.1.2. Quan niệm về tang ma	28
2.1.2. Các nghi thức trong tang ma	28
2.1.2.1. Nghi thức trước đám tang	28
2.1.2.2. Nghi thức trong đám tang	30
2.2. Nghi thức Chay truyền thống của người Mường ở xã Đồng Sơn (đưa linh hồn người chết về với tổ tiên)	37
2.2.1. Lễ mát nhà mát cửa	37
2.2.2. Lễ đóng cửa	37
2.2.3. Lễ 100 ngày	38
2.2.4. Lễ 3 năm.....	39
2.2.5. Làm giỗ	39
2.3. Một số quy định và kiêng kỵ	40
2.3.1. Một số quy định về tang phục, thành phần tham dự, đồ cúng, đồ ăn thức uống	40
2.3.2. Một số kiêng kỵ.....	43
2.4. Nghi thức cúng Mo.....	43
Tiểu Kết Chương 2.....	50
Chương 3. BIẾN ĐỔI TRONG TANG MA VÀ CHAY TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI MUỜNG Ở XÃ ĐỒNG SƠN, HUYỆN TÂN SƠN, TỈNH PHÚ THỌ	52
3.1. Biến đổi về tang ma truyền thống.....	52

3.1.1. Biến đổi về nhận thức	52
3.1.2. Biến đổi về nghi thức	52
3.1.3. Biến đổi về các đêm mo	54
3.2. Biến đổi về nghi thức chay truyền thống	55
3.3. Nguyên nhân sự biến đổi	56
3.4. Đánh giá sự biến đổi.....	58
3.5. Bảo tồn và phát huy những giá trị trong tang ma	59
3.5.1. Những giá trị trong tang ma và chay truyền thống của người Mường ở xã Đông sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ	59
3.5.2. Khuyến nghị và giải pháp nhằm bảo tồn và phát huy những giá trị qua tang ma và chay của người Mường.....	61
Tiểu kết chương 3.....	63
KẾT LUẬN	64
TÀI LIỆU THAM KHẢO	67
PHỤ LỤC	68

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Người Mường là một dân tộc có số dân đứng thứ tư trong bảng danh mục 54 dân tộc Việt Nam (sau Kinh, Tày, Thái). Theo số liệu của tổng cục thống kê công bố ngày 04/01/2009 thì người Mường có số dân là 1.268.963 người.

Dựa vào kết quả nghiên cứu dân tộc học, khảo cổ học và nghiên cứu dân gian cho thấy người Mường có chung nguồn gốc với người Kinh (Việt). Hầu hết các nhà nghiên cứu đều cho rằng họ là cư dân bản địa.

Là một dân tộc có dân số đông, nguồn gốc lịch sử lâu đời, văn hóa Mường đã được nhiều nhà nghiên cứu trong và ngoài nước đánh giá là một kho tàng phong phú giàu bản sắc.

Nghiên cứu văn hóa Mường, không thể không chú ý đến các nghi lễ liên quan đến chu kỳ đời người. Đặc biệt, tang ma truyền thống của người Mường đã được các nhà nghiên cứu coi là một thành tố văn hóa quan trọng, biểu hiện sắc thái riêng của dân tộc.

Theo sự hồi cố của các cụ cao tuổi thì tang ma của người Mường ở xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ hiện nay còn lưu giữ được nhiều giá trị truyền thống, bởi vậy việc nghiên cứu tang ma của vùng này sẽ cho ta thấy được sự phong phú và đa dạng trong văn hóa Mường. Đồng thời giúp ta phân biệt được tang ma của người Mường với các dân tộc khác.

Trong xu thế toàn cầu hóa, hội nhập quốc tế ngoài những mặt tích cực mà cộng đồng cả nước nói chung và người Mường nói riêng đã có được thì vẫn còn những khó khăn và thách thức. Vì vậy, việc nghiên cứu tang ma của người Mường ở xã Đồng Sơn sẽ góp phần cung cấp cơ sở khoa học trong việc định hướng, bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa truyền thống đáp ứng với thời

kỳ mới, đồng thời loại bỏ những nghi thức không còn phù hợp với điều kiện kinh tế xã hội hiện nay.

Để thực hiện tốt chỉ thị của thủ tướng Chính phủ về việc: “Thực hiện nếp sống văn minh trong việc cưới, việc tang, việc lễ hội”. Việc nghiên cứu tang ma có ý nghĩa và vai trò quan trọng trong việc bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa truyền thống của dân tộc. Góp phần nâng cao đời sống văn hóa của đồng bào Mường. Góp phần thúc đẩy sự nghiệp đổi mới đất nước, đáp ứng yêu cầu phát triển của đất nước trong thời kỳ công nghiệp hóa – hiện đại hóa và hội nhập Quốc tế.

Từ thực tiễn nêu trên cho thấy việc nghiên cứu tang ma của người Mường ở xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ có một ý nghĩa và vai trò vô cùng quan trọng không chỉ riêng về thực tiễn mà còn có ý nghĩa về mặt lý luận như cung cấp cơ sở cho việc định hướng bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa tốt đẹp của dân tộc Mường, góp phần xây dựng, phát huy nền văn hóa Việt Nam tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc.

Là con em của bản Mường, với niềm tự hào về văn hoá Mường, được học tập tại Khoa Văn hóa Dân tộc Thiếu số, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội, trong bài khóa luận về “ *Tang ma của người Mường ở xã Đồng sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ: truyền thống và biến đổi* ”, em mong muốn được góp một phần công sức của mình vào việc phát hiện những nét văn hóa đặc trưng của văn hóa Mường. Đồng thời đề xuất các giải pháp nhằm bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa của dân tộc mình.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Tang ma là một nghi lễ quan trọng trong chu kỳ đời người. Bởi vậy cho đến nay vấn đề về tang ma đã trở thành vấn đề nghiên cứu của không ít nhà nghiên cứu, nhà khoa học trong và ngoài nước.

Đối với người Mường, tang ma là một nghi lễ quan trọng để bày tỏ lòng biết ơn của người sống với người đã chết. Một nghi lễ thể hiện được văn hóa đặc trưng của dân tộc Mường. Các vấn đề liên quan đến tang ma của người Mường đã được đề cập đến trong một số công trình nghiên cứu sau:

“Nghi lễ trong chu kì đời người của người Mường ở Hòa Bình” của Nguyễn Thị Song Hà.

“Tang lễ cổ truyền của người Mường” của Bùi Huy Vọng.

“Bước đầu tìm hiểu tang lễ cổ truyền Mường Bi” của Bùi Kim Phúc...

Các công trình nghiên cứu ấy đã khẳng định một bước tiến lớn trong lịch sử nghiên cứu văn hóa dân tộc Mường, góp phần làm cho nền văn hóa Việt Nam thêm phong phú và đa dạng hơn.

Tuy nhiên các công trình nghiên cứu ấy hầu hết chỉ đi sâu vào nghiên cứu từng bước cụ thể trong đám tang truyền thống của người Mường ở Hòa Bình mà chưa nói lên được sắc thái riêng của vùng. Trong khóa luận này em chỉ ra sự khác nhau cơ bản trong đám tang của người Mường ở Phú Thọ so với nhóm Mường ở Hòa Bình và Thanh Hóa, cũng như nét đặc trưng cơ bản trong Tang Phục của người Mường ở Phú Thọ. Đặc biệt bài khóa luận làm rõ được hai phần trong tang ma của người Mường là phần ma và phần chay.

3. Mục đích nghiên cứu

Mục đích trước tiên của đề tài là tìm hiểu tập quán tang ma của người Mường ở xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ trong truyền thống và biến đổi của tập quán ấy hiện nay. Thông qua đó, đề tài sẽ chú ý làm rõ những đặc điểm chung và sắc thái địa phương của tang ma Mường ở Đồng Sơn với các vùng miền khác.

Dựa trên những đánh giá cụ thể, khách quan về những giá trị văn hóa của dân tộc biểu hiện trong tang ma, sau đó sẽ đề xuất một số kiến nghị và

giải pháp nhằm góp phần bảo tồn và phát huy các giá trị trong nghi lễ tang ma nói riêng, bảo tồn văn hóa truyền thống của người Mường ở Đồng Sơn nói chung .

4. Đối tượng, phạm vi và địa bàn nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu: Đối tượng nghiên cứu chính của đề tài là nghiên cứu tang ma truyền thống và sự biến đổi trong tang ma của người Mường ở xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ.

Phạm vi nghiên cứu về không gian là: xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ.

Phạm vi nghiên cứu về chuyên môn: Nghi lễ Ma và Chay trong tang ma của người Mường trong truyền thống và những biến đổi trong tang ma hiện nay.

Phạm vi thời gian nghiên cứu: Từ truyền thống cho đến hiện nay.

5. Phương pháp nghiên cứu

Phương pháp điền dã dân tộc học là phương pháp chính. Thông qua việc điền dã, phỏng vấn các thầy mo, người cao tuổi trong làng và quan sát thực tiễn một số đám tang của người Mường ở xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ. Tập hợp tư liệu làm cơ sở cho bài nghiên cứu, xử lý tư liệu bằng kỹ thuật số và công nghệ thông tin.

Ngoài ra còn sử dụng phương pháp nghiên cứu tài liệu, qua các tài liệu tham khảo đề tài nghiên cứu đạt kết quả cao hơn. Phương pháp xử lý tài liệu như: mô tả, phân loại, so sánh... để hoàn thiện bài.

6. Đóng góp của đề tài

Thông qua nghi thức tang ma của người Mường ở xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ đề tài chỉ ra những nét đặc trưng về văn hóa truyền thống tiêu biểu của người Mường ở nơi đây, đồng thời làm rõ xu thế biến đổi,

giao lưu và tiếp nhận những giá trị văn hóa mới từ các dân tộc khác trong vùng.

Bài nghiên cứu còn chỉ ra nguyên nhân dẫn đến sự biến đổi, bắt đầu rút ra nhận xét và đề xuất kiến nghị nhằm góp phần bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa trong tang ma của người Mường ở xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ trong thời kì công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước.

Sau bài khóa luận này em mong muốn sẽ có điều kiện tốt hơn để nghiên cứu những giá trị đặc sắc trong tang ma của người Mường ở Đồng sơn, Tân sơn, Phú thọ để từ đó có những giải pháp thiết thực và cụ thể cho toàn thể nhân dân, để cùng nhau bảo vệ và phát huy những giá trị tốt đẹp của dân tộc.

7. Bố cục

Ngoài phần mở đầu, phần kết luận, tài liệu tham khảo, mục lục, khóa luận gồm 3 chương chính sau:

Chương 1: Đặc điểm địa lý tự nhiên và người Mường ở xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ.

Chương 2: Tang ma và Chay truyền thống của người Mường ở xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ.

Chương 3: Biến đổi trong Tang ma và Chay truyền thống của người Mường ở xã Đồng Sơn, huyện Tân Sơn, tỉnh Phú Thọ.

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Vương Anh (chủ biên), “Mo sử thi dân tộc Mường”, Nxb. Văn hóa dân tộc. H.1997
2. Đặng Việt Bích, “Người Mường”, Nxb. Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 1996.
3. Đỗ Thị Hòa, “Trang phục các tộc người thiểu số nhóm ngôn ngữ Việt - Mường và Tày - Thái”, Nxb. Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2003.
4. Nguyễn Thị Song Hà, “ Nghi lễ trong chu kì đời người của người Mường ở Hòa Bình”, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 2012
5. Nguyễn Tiến Lộc, báo cáo chuyên đề các nghi lễ liên quan đến đám ma của người Mường huyện Tân sơn, tỉnh Phú thọ, Viện văn hóa Việt Nam.
6. Đặng Văn Lung, Bùi Thiện, Bùi Văn Nợi (1996), *Mo Mường và nghi lễ tang ma*, Nxb. Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
7. Bùi Kim Phúc “ Bước đầu tìm hiểu tang lễ cổ truyền Mường Bi”, trường Đại Học Văn Hóa Hà Nội, Luận văn tốt nghiệp cử nhân văn hóa, 1997
8. Mai Văn Tâm, “Nghi lễ tang ma cổ truyền của người Mường ở Mường Động tỉnh Hòa Bình”, trường Đại Học Văn Hóa Hà Nội, Luận văn thạc sĩ văn hóa học.
9. Nguyễn Ngọc Thanh “Gia đình và hôn nhân của dân tộc Mường ở tỉnh Phú Thọ”, NXb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 2005
10. Phùng Huyền Trang, “Biểu tượng cây si trong mo mường”, trường Đại Học Văn Hóa Hà Nội, khóa luận tốt nghiệp.
11. Bùi Huy Vọng, “Tang Lễ Cổ Truyền Người Mường”, Nxb. Đại Học Quốc Gia Hà Nội, 2010.
12. Trang tin điện tử của ủy ban dân tộc- Người Mường.
13. Ủy ban nhân dân xã Đồng Sơn, Dân số, năm 2009